

СТАНОВИЩЕ

по дисертационния труд „Гражданско поведение на българите по време на прехода“

за присъждане на научната степен „доктор на политическите науки”, Област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки, Професионално направление:

3.3. Политически науки, Научна специалност: Политология

на *доц. д-р Петя Стоянова Пачкова*

от проф. Анна Славчева Кръстева, НБУ, Политически науки (3.3.)

“Участваха толкова сърцато колкото нас. ...като излязат повече ...се вдъхва по-голямо самочувствие у стачкуващите. Чувството е като празник”. “ Селските училища не се включиха..., страх ги беше от закриване....“. Тези два цитата от жени активистки въвеждат в полярното преживяване на един и същи протест. Всеки протест е полярност и конфронтация, динамична комплексност на актьори и фактори, интензивна афективност. Доколко докторатът е успял убедително да концептуализира и задълбочено да изследва тази комплексност е предмет на оценка в настоящото становище.

Дисертацията отговаря на формалните изисквания по отношение обем на текста - 474 страници и цитираната литература от 324 заглавия.

Бих синтезирала достойнствата на доктората в няколко групи.

Актуалността на темата и нейната значимост в политологичната литература. Проблематиката на гражданския активизъм е сред най-динамично развиващите се направления на политологията и по политически, и по теоретични причини. Последните години и глобално, и у нас се разгръщат вълни на протести и мобилизации както като критика на неефикасни елити, така и като проект за обновяване на демокрацията отдолу, от граждани, социални движения и други организирани и спонтанни форми на активизъм. Теоретичните причини са свързани с прехода от по-институционалното разбиране за гражданското общество като НПО към по-активисткото му концептуализиране чрез гражданственост, активизъм, нови социални движения и други. Случайност на

политическия календар е, че четем този докторат в ситуация на нова протестна вълна, но тя още подчертава свежата актуалност на темата и позволява днешните протести, не анализирани в доктората, да разбираме по-добре, като ги разглеждаме в светлината на тенденциите, анализирани в изследването. Необходимо е да се подчертае, че интересът на доц. Пачкова към гражданското поведение е дългогодишен. Той трайно белязва нейните научни търсения, разгърнат е по отношение на множество по-конкретни въпроси. Докторатът е замислен като обобщение на този изследователски път. В този първи кръг позитивни характеристики трябва да се добави концептуалния клъстер, който гради и прилага авторката, и в който демокрацията е концептуализирана чрез понятия, които експлицитно интегрират гражданския компонент, а именно - партиципативна и пряка демокрация, контра-демокрация по П.Розанвалон.

Акцентът върху актьорите на гражданските мобилизации. Докторатът изследва диверсификацията на субектността, като се фокусира преимуществено върху социално-икономическите характеристики. Авторката търси да идентифицира кои са социалните групи и професионални общности, които по-системно се организират за активизъм. Сред тях доц. Пачкова откроява шофьори, младежи и студенти, пенсионери и др. Отбелязва спецификата на учителите, преподавателите, учените, които, по нейна преценка, първоначално са недостатъчно активни, но постепенно се мобилизират. Посочени са адекватни примери като учителската стачка от 2007 г., активизацията на учените срещу заплахата на тогавашния финансов министър Симеон Дянков да закрие БАН. Интересен аспект на изследването е отно-културния подход и анализа на относително ниската активност на българските роми и на българските турци. Палитрата се разширява и към двата полюса: анализират се причините безработните да остават на полюса на пасивността; противоположният полюс на активността е населен и с относително нови групи като гражданските мобилизации на българите в чужбина. Не са пропуснати и относително екзотичните случаи като протести на депутати с емблематичния пример на гладната стачка на 39-имата народни представители от ВНС.

Фокусът върху жените в гражданския активизъм. Една от червените нишки на изследването е ролята и мястото на жените. Тя също съответства и доразвива дългогодишни теоретични предпочитания на авторката. Женският активизъм е анализиран по отношение на най-характерните му прояви, свързани с основни сфери на

професионална реализация и екзистенциално значими роли. Пример за първата е учителската стачка, която логично мобилизира множество жени, свърх представени в тази образователна професия. Друг подходящ пример на активизъм на професионална гилдия е стачката на шивачки. Втората сфера на женски активизъм е илюстрирана с политически най-видимия пример на протестите на майки на деца с увреждания. Трансверсални примери на мобилизации са тези срещу насилието над жени. Женският активизъм е диверсифициран в етно-културна перспектива - по отношение на (не)участието на жени от професионалната общност на мюсюлманите, както и в географски разрез - столица спрямо други градове и малки населени места. Критичният патос на изследването е насочен към идентификация на “нарастващите расистки, ксенофобски и етнофобски настроения сред жените”. Темата за националистическите и екстремистки мобилизации, разбира се, надхвърля женския ракурс и е изследвана на различни места в дисертацията. Има обобщения, които са проблематични концептуално, но авторката ги привежда най-вече в защита на активистката и лидерска роля на жените, а именно, че гражданската активност се асоциира като правило с женственост и женски набор от ценности, за разлика от политическата активност, която се асоциира с мъжки набор от ценности.

Картографиране на факторите, влияещи върху гражданското поведение. Самото картографиране, изследването на сложните и динамични взаимовръзки между отделните фактори все още до голяма степен предстои, но е изпълнена една от теоретичните амбиции на изследването да представи доста изчерпателен списък на факторите. В концептуалния дизайн на авторката факторите предшестват актьорите, защото създават средата, контекста и условията, които благоприятстват или възпрепятстват разгръщането на гражданска енергия. Факторите биха могли да бъдат обобщени в няколко подгрупи: първата образува клъстера на икономическите, политически и исторически фактори; втората - на идеологически, научни, образователни и медийни фактори. Дължимата им роля е отредена и на технологичните, както и на индивидуалните фактори.

Информационна енциклопедия на мобилизацията. Изследвани са няколко хиляди протеста, които са анализирани с адекватна методология, сред която и дълбочинни интервюта с участници в граждански мобилизации в седем населени места - столицата, градове и села. Протестите са детайлизирани в множество взаимодопълващи се аспекти: организация, подкрепа и форми; цели, значимост, полезност и ефикасност.

Идентифицирани и илюстрирани с примери са разнообразни класически и съвременни форми на протест като блокади, палаткови лагери, окупации, шествия, митинги, автопоходи, арт и креативни форми и множество други. Една тема интересува авторката и тя се обръща към нея на различни места в текста - контроверсията и сблъсъкът протести - контрапротести. Екологичните и дигитални форми на мобилизации също са илюстрирани с множество примери. Лявата идеология е призмата, през която авторката най-често оценява протестите, като се вписва в констатацията на други автори, че характерна особеност на българските мобилизации е липсата на обвързаност, а в повечето случаи и идеологическата противопоставеност на левите идеи.

Няма изследване, което да не съдържа дефицити и да не повдига *критични съображения*. Ще ги обобща в три групи.

Стилът е по-скоро есеистичен отколкото академичен. Той е полемичен, което го прави четивен, но не съдейства особено за концептуална прецизност, аналитична аргументативност и теоретична плътност. Сред дефицитите в академичните стандарти бих посочила: лаконично съдържание; кратко заключение; липса на заключения в отделните глави; библиография, смесваща медийни и академични публикации при известно преобладаване на първите и съответен недостиг на вторите както в списъка на цитираната литература, така и в текста; неприемливо дълги цитати за който и да е жанр, особено за този на докторат.

Теоретично напрежение между предмета и концептуализациите. Предмет на изследването са най-активните форми на гражданско поведение като стачки, протести, мобилизации, а актьорите често са концептуализирани пасивно, не с понятия, които позитивно да ги дефинират, а със свеждането им до 'не-елит'. Този редуционистки подход е както на концептуално, така и на теоретично равнище и активността на гражданите е разгледана често като функция на елитите: "Новият политически елит отпуска толкова права и свободи колкото счита за допустими за своето оцеляване", "...доколкото ги учат как да бъдат граждани. Или правят обратното"; "Как се управлява протестът от икономическия, интелектуалния и журналистическия елит" в публикацията "Втора вълна на протестите". Тук могат да се посочат и по-скоро емоционалните отколкото аналитични или аргументирани критерии за избор на 'борба' вместо 'протест':

“терминът протест е по-безболезненият, по-малко плашещ...“. Неясни са и критериите за избор на ‘българи’ вместо по-адекватното за темата понятие ‘граждани’. ‘Българи’ спори с народопсихологическия подход, привилегироващ ‘българин’, но подобна концептуална контроверсия не е съществена за политологичен труд.

Теоретична некохерентност и несъответствия между изследване и генерализации. В текста има множество обобщения, които не са основани на конкретно емпирично изследване и в този смисъл звучат по-скоро декларативно отколкото аргументирано: “Българската история вероятно е подобна на тази на повечето народи“; “Семейното положение на хора, съжителстващи без брак, не е най-добрата форма за политическа активност”. Някои от тези твърдения, неподкрепени с конкретни данни или проучвания, напускат сферата на политологията и може би дори на нестереотипизиращото академично говорене: “По-слабите като характер хора.... се фокусират върху използването на наркотици и алкохол...”.

Автореферат

Авторефератът отговаря на стандартите и коректно представя целта, изследователските задачи, методологията, структурата на изследването и основните акценти в отделните глави.

Публикации

Основните резултати от изследването вече са в научен оборот, представени на редица научни конференции и публикувани у нас и в чужбина.

Цитирания

Посочени са 13 цитирания и рецензии в неререферирани списания с научно рецензиране.

Приноси

Сред приносите на доктората бих открила огромното емпирично изследване на няколко хиляди протеста. То самото е емпирична мина, анализирана от авторката за тестване на нейните изследователски въпроси, но и отворена за множество други интерпретации.

Заклучение

Докторатът представлява самостоятелно изследване със значителен емпиричен принос и интересни аналитични резултати, които вече са апробирани в академичната общност под формата на публикации и доклади. Това ми дава основание да подкрепя присъждането на научната степен „доктор на политическите науки”, Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.3. Политически науки, научна специалност Политология на доц. Петя Пачкова.

Проф. Анна Кръстева

30 септември 2020 г.

REPORT

on the dissertation "Civil behaviour of Bulgarians during the transition"

for awarding the scientific degree "Doctor of Political Science", Field of higher education 3.

Social, economic and legal sciences,

Professional field 3.3. Political science, Scientific specialty Political science

of Assoc. Prof. Dr. Petya Stoyanova Pachkova

by Prof. Anna Slavcheva Krasteva, NBU, Political Science (3.3.)

"They participated as heartily as we did. ... by going out more ... it inspires greater self-confidence in the strikers. It feels like a holiday. " "Rural schools did not join ... they were afraid of closing...". These two quotes from women activists introduce to the polar experience of the same protest. Every protest is polarity and confrontation, dynamic complexity of actors and factors, intense affectivity. The extent to which the doctorate has managed to convincingly conceptualize and thoroughly study this complexity is the subject of assessment in this report.

The dissertation meets the formal requirements regarding the volume of the text - 474 pages and the cited literature of 324 titles.

I would synthesize the merits of the doctorate in several groups.

The topicality of the problematic and its significance in the political science literature.

The issue of civil activism is among the most dynamically developing areas of political science for both political and theoretical reasons. In recent years, both globally and in our country, waves of protests and mobilizations have been unfolding both as criticism of inefficient elites and as a project to renew democracy from below, by citizens, social movements and other organized and spontaneous forms of activism. The theoretical reasons are related to the transition from a more institutional understanding of civil society as an NGO to its more activist conceptualization through citizenship, activism, new social movements and others. It is a coincidence of the political calendar that we are reading this doctorate in a situation of a new wave of protests, but it further emphasizes the fresh relevance of the topic and allows today's protests not analyzed in the

doctorate to be better understood in light of the trends examined in the study. It is necessary to emphasize that the interest of Assoc. Prof. Pachkova in civil behavior is long-standing. It permanently marks her scientific research, it is developed on a variety of specific issues. The doctorate is designed as a synthesis of this research path. In this first round of positive characteristics should be added the conceptual cluster that the author builds and applies, and in which democracy is conceptualized through concepts that explicitly integrate the civic component, namely - participatory and direct democracy, counter-democracy according to P. Rosanvalon.

The emphasis is on the actors of the civil mobilizations. The doctorate examines the diversification of subjectivity, focusing mainly on socio-economic characteristics. The author seeks to identify which are the social groups and professional communities that are more systematically organized for activism. Among them, Assoc. Prof. Pachkova singles out drivers, young people and students, retirees and others. She notes the specifics of teachers, lecturers, scientists who, in her opinion, are initially insufficiently active, but gradually mobilize. Adequate examples are given, such as the teachers' strike in 2007, the activation of scientists against the threat of the then Minister of Finance Simeon Djankov to close BAS. An interesting aspect of the study is the ethno-cultural approach and analysis of the relatively low activity of Bulgarian Roma and Bulgarian Turks. The palette expands to both poles: the reasons for the unemployed to remain at the pole of passivity are analyzed; the opposite pole of activity is populated by relatively new groups such as the civil mobilizations of Bulgarians abroad. The relatively exotic cases such as protests of deputies with the emblematic example of the hunger strike of the 39 MPs from the Supreme National Assembly have not been missed.

The focus on women in civic activism. One of the red threads of the study is the role and place of women. It also corresponds to and further develops the author's long-standing theoretical preferences. Women's activism is analyzed in terms of its most characteristic manifestations, related to the main areas of professional realization and existentially significant roles. An example of the first is the teachers' strike, which logically mobilizes many women who are overrepresented in this educational profession. Another suitable example of professional guild activism is the seamstress strike. The second area of women's activism is illustrated by the most politically visible example of the protests of mothers of children with disabilities. Transversal examples of mobilization are those against violence against women. Women's

activism is diversified in ethno-cultural perspective - in terms of (non) participation of women from the Muslim religious community, as well as in geographical terms - the capital compared to other cities and small towns. The critical pathos of the study is aimed at identifying "growing racist, xenophobic and ethnophobic attitudes among women". The topic of nationalist and extremist mobilizations, of course, goes beyond the female perspective and is explored in various places in the dissertation. There are generalizations that are conceptually problematic, but the author brings them mostly in defense of the activist and leadership role of women, namely that civic activity is usually associated with femininity and women's set of values, as opposed to political activity, which is associated with a male set of values.

Mapping the factors influencing civic behavior. The mapping itself, the study of the complex and dynamic relationships between the individual factors, is still largely to be done, but one of the theoretical ambitions of the doctorate to present a rather comprehensive list of factors has been fulfilled. In the author's conceptual design, the factors precede the actors because they create the environment, context and conditions that favor or hinder the deployment of civic energy. The factors could be summarized in several subgroups: the first forms the cluster of economic, political and historical factors; the second - of ideological, scientific, educational and media factors. Their due role is assigned to both technological and individual factors.

Information encyclopedia of mobilizations. Several thousand protests were studied, which were analyzed with an adequate methodology, including in-depth interviews with participants in civic mobilizations in seven settlements - the capital, a few cities and villages. The protests are detailed in many complementary aspects: organization, support and forms; goals, relevance, usefulness and efficiency. Identified and illustrated with examples are various classical and modern forms of protest such as blockades, tent camps, occupations, processions, rallies, car marches, art and creative forms and many others. One topic interests the author and she addresses it in different places in the text - the controversy and the clash of protests - counter-protests. Environmental and digital forms of mobilization are also illustrated with numerous examples. The left ideology is the prism through which the author most often evaluates the protests, fitting into the statement of other authors that a characteristic feature of the Bulgarian mobilizations is the lack of commitment, and in most cases the ideological opposition to the left ideas.

There is no study that does not contain deficits and does not raise *critical considerations*. I will summarize them in three groups.

The style is essayistic rather than academic. It is polemical, which makes it readable, but it does not contribute much to conceptual precision, analytical argumentation and theoretical density. Among the deficits in academic standards I would point out: concise table of contents; very short conclusion; lack of conclusions in the individual chapters; a bibliography mixing media and academic publications with a certain predominance of the former and a corresponding shortage of the latter both in the list of cited literature and in the text; unacceptably long quotes for any genre, especially that of a doctorate.

Theoretical tension between the subject and the conceptualizations. The subject of the study is the most active forms of civic behavior such as strikes, protests, mobilizations, and actors are often passively conceptualized, not with concepts that positively define them, but by reducing them to 'non-elite'. This reductionist approach is both conceptual and theoretical, and the activity of citizens is often seen as a function of elites: "The new political elite grants as many rights and freedoms as it deems acceptable for its survival," "... insofar as they are taught how to be citizens. Or the opposite: "How the protest is managed by the economic, intellectual and journalistic elite" in the publication "Second wave of protests". The emotional rather than analytical or argumentative criteria for choosing 'struggle' instead of 'protest' can also be mentioned here: "the term protest is more painless, less frightening...". The criteria for choosing 'Bulgarians' instead of the more adequate term 'citizens' for the topic are also unclear. 'Bulgarians' argues with the ethno-psychological approach that privileges 'Bulgarian', but such a conceptual controversy is not essential for political science work.

Theoretical incoherence and discrepancies between research and generalizations. There are many generalizations in the text, which are not based on a specific empirical study and in this sense sound declarative rather than argumentative: "Bulgarian history is probably similar to that of most nations"; "The marital status of people living without marriage is not the best form of political activity." Some of these statements, unsupported by specific data or research, leave the field of political science and perhaps even non-stereotypical academic discourse: "Weaker people ...focus on drug and alcohol use...".

Abstract

The abstract meets the standards and correctly presents the purpose, research objectives, methodology, structure of the research and the main emphases in the individual chapters.

Publications

The main results of the research are already in scientific circulation, presented at a number of scientific conferences and published at home and abroad.

Citations

The author's' publications have been quoted and reviewed 13 times in non referenced publications with peer review.

Contributions

Among the doctoral contributions, I would highlight the vast empirical study of several thousand protests. It is itself an empirical mine, analyzed by the author to test her research questions, but also open to many other interpretations.

Conclusion

The doctorate is an independent study with a significant empirical contribution and interesting analytical results, which have already been tested in the academic community in the form of publications and papers. This gives me grounds to support the award of the scientific degree "Doctor of Political Science", Field of Higher Education 3. Social, economic and legal sciences, Professional field 3.3. Political science, scientific specialty Political Science to Assoc. Prof. Petya Pachkova.

Prof. Anna Krasteva

September 30, 2020